

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ МОН УКРАЇНИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасний розвиток українського суспільства відбувається в умовах викликів, пов'язаних із війною, глобалізаційними процесами та необхідністю зміцнення національної єдності. У цих обставинах формування національної ідентичності та громадянської свідомості стає пріоритетом державної політики та суспільного розвитку. Виклики, пов'язані з окупацією Криму та частини Донецької і Луганської областей, загрози національній безпеці, територіальній цілісності та суверенітету України, а з 24 лютого 2022 року – повномасштабна війна РФ проти України та окупація частини областей України потребували нового розуміння, осмислення та підходу до реалізації національно-патріотичного виховання та створення міцної законодавчої бази. У контексті військової агресії Росії проти України особливого значення набуває національно-патріотичне виховання як механізм консолідації суспільства, підтримки національного духу та готовності громадян до захисту державності.

Варто наголосити, що упродовж тривалого часу з відновлення Україною державної незалежності не було запропоновано/затверджено офіційного документа про національно-патріотичне виховання у вигляді чинного нормативно-правового акта (стратегії, концепції, доктрини, закону). Щоправда, патріотизм став нормою суспільно-політичного життя сучасної України і це яскраво підтвердили події Помаранчевої революції,

Революції Гідності та російсько-української війни, що триває з 2014 р. Проте законодавчого оформлення концепції/стратегії національно-патріотичного виховання не відбулося. Про це йшлося й у Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, яка була затверджена лише у 2015 р.: «До сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції, досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді, у попередні часи боялися взагалі терміна «національний», а «патріотичне виховання» сприймали винятково в етнічному або неорядянському вимірі». Зазначимо, що й у Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020) визначено, що виховний процес у закладах освіти є невід'ємною складовою освітнього процесу і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, громадянина тощо. Однак нічого не сказано про національно-патріотичне виховання, є лише згадка про те, що виховний процес серед іншого спрямовується на формування патріотизму. Не визначено національно-патріотичне виховання й серед основних напрямів національної музейної політики, визначених чинним Законом України «Про музеї та музейну справу» (1995). Звернення до інших законодавчих актів підтверджує відсутність питання

національно-патріотичного виховання.

Актуальність теми національно-патріотичного виховання у сучасних реаліях зумовлена кількома ключовими чинниками: історичними уроками та питаннями утвердження національної ідентичності; сучасними викликами та загрозами національній безпеці; потребою у нових підходах до виховання молоді. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) визначено: «Вивчення історичних аспектів дозволяє глибше зрозуміти, як змінювались підходи до виховання патріотичних цінностей і як це вплинуло на національну ідентичність». У зв'язку з цим «заходами щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року» передбачено здійснення науково-дослідницької та освітньо-просвітницької роботи, яка передбачає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України, включно з організацією музейних експозицій, проведенням фотовиставок, дискусій, круглих столів із застосуванням регіональних традицій, свідчень усної історії національно-визвольної боротьби українського народу. Реалізація цих заходів є вкрай необхідною, адже війна загострила потребу в глибокому аналізі історичних подій, що впливали на формування національної ідентичності. Це допомагає не лише осмислити помилки минулого, а й виховати повагу до історичної спадщини, героїв визвольних змагань і цінностей державності.

Школи та університети відіграють ключову роль у формуванні патріотичних цінностей. Розвиток нових навчальних програм, інтеграція патріотичного виховання у навчальний процес і

залучення учнів до волонтерства та соціальних ініціатив сприяють формуванню відповідальної громадянської позиції. Зміцнення національної ідентичності через вивчення української мови, традицій та історії є одним із завдань національно-патріотичного виховання. Це допомагає зберігати культуру і традиції, підтримуючи духовну єдність українців і їхню готовність захищати національні цінності.

Органи місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування в умовах війни зобов'язані були зберегти мережу закладів шкільної та позашкільної освіти, організувати співпрацю із міжнародними партнерами, підтримувати волонтерські та громадські проекти, залучати до виховання дітей та молоді членів сімей Героїв Небесної Сотні, учасників бойових дій на сході України, антитерористичної операції, операції об'єднаних сил, учасників війни РФ проти України, військових капеланів тощо. За час війни обласними військовими адміністраціями напрацьовано певний досвід щодо національно-патріотичного виховання. Практично ще до початку повномасштабної війни при обласних державних адміністраціях діяли координаційні ради з питань національно-патріотичного виховання, проводилися вебінари, представники від областей брали участь у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура») та інших.

На рівні обласних державних адміністрацій актуалізація теми національно-патріотичного виховання відбулася з початком російської агресії. Зокрема, Чернівецька обласна державна адміністрація 15 червня 2022 р. затвердила Регіональну програму

національно-патріотичного виховання в Чернівецькій області на 2022 р., а вже 12 грудня 2022 р. – програму на 2023 р. 24 квітня 2023 р. розпорядженням Чернівецької обласної державної адміністрації ухвалили рішення «Про внесення змін до календарного плану використання у 2023 році коштів, передбачених в обласному бюджеті на виконання Регіональної програми національно-патріотичного виховання в Чернівецькій області на 2023 рік». Зазначимо, що така увага до національно-патріотичного виховання не у всіх обласних військових адміністрацій: хтось послуговується старою нормативно-правовою базою, у когось з 2021 р. відсутня будь-яка робота з національно-патріотичного виховання.

За ініціативи Хмельницької обласної військової державної адміністрації відбулося засідання круглого столу, присвяченого питанням національно-патріотичного виховання молоді в умовах повномасштабної війни. Захід проводився відповідно до обласної цільової програми національно-патріотичного виховання у Хмельницькій області на 2022–2025 роки. Основну увагу учасники звернули на питання співпраці з освітніми та культурними закладами, волонтерської діяльності, підтримки Збройних сил України, проведення військово-патріотичних заходів, адаптації внутрішньо переміщених осіб.

16 березня 2023 р. відбулася робоча нарада заступника голови Донецької обласної військової державної адміністрації з керівниками Лиманської та Святогірської міських військових адміністрацій щодо проведення заходів національно-патріотичного виховання у 2023 р. Структурні підрозділи обласних державних адміністрацій надали

пропозиції щодо заходів у сфері неформальної освіти, культури, інформаційної політики, фізкультури і спорту, які заплановано провести на деокупованих територіях у межах напрямів цієї програми. Очільники Лиманської та Святогірської міських військових адміністрацій представили своє бачення та можливості щодо проведення заходів національно-патріотичного виховання на деокупованих територіях. Зважаючи на безпекову ситуацію, напрацьовано план заходів, які можливо проводити у межах громад, зокрема на базі освітніх консультаційних центрів, та у форматі онлайн. Тобто у надскладних умовах здійснюється робота з національно-патріотичного виховання.

Продовжують реалізовуватися загальноукраїнські програми, частина яких ініційована та реалізується Міністерством молоді та спорту України. Так, 25 травня 2023 р. стартував перший проєкт національно-патріотичного виховання, розроблений інститутами громадянського суспільства, з наданням фінансової підтримки у 2023 р. Мандрівний табір «Стежками князів Острозьких», який реалізовує громадська організація «Центр суспільних перетворень», розпочався з офіційного відкриття, після чого учасники вирушили у мандрівку. Його робота спрямована на формування у молоді патріотизму, національної та громадянської ідентичності. Упродовж п'яти днів учасники здобували знання, навички та формувалися як соціально активні й відповідальні громадяни, які готові до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності й територіальної цілісності України.

Пріоритетним напрямом національно-патріотичного виховання в закладах освіти Луганської області в умовах воєнного стану є військово-патріотичне виховання. Воно спрямоване на формування у молоді готовності захищати Україну, мотивації до здобуття військових професій та проходження служби у Збройних силах України. Популяризація військової служби та заохочення до вступу у вищі військові заклади освіти або військові підрозділи університетів є головною метою Луганського обласного ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою. Цей ліцей надає можливість здобувати освіту військового профілю з 13 років, поєднуючи її з отриманням базової чи профільної середньої освіти.

Упродовж жовтня–листопада 2023 р. Полтавською обласною державною (військовою) адміністрацією в онлайн-форматі проведено обласну військово-патріотичну гру «Петлюрівський вишкіл» за участю 455 осіб з метою збільшення чисельності молоді, готової до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

На Тернопільщині стартував Крайовий виховно-вишкільний табір «Легіон-25», який сприяє формуванню системи підготовки молоді у сфері національно-патріотичного виховання, вдосконаленню військової та фізичної підготовки, популяризації військової служби та Збройних сил України.

4–6 серпня 2023 р. на Київщині, у м. Переяслав, згідно з календарним планом заходів із національно-патріотичного виховання Міністерства молоді та спорту України, за сприяння Управління молоді та спорту Київської обласної військової адміністрації, Українського

державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму відбувся Всеукраїнський вишкіл «Школа виховників Джур», спрямований на підготовку громадських активістів, які залучаються до організації і проведення Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Під час вишколу присутні ознайомились з основними нормативно-правовими документами, які регламентують діяльність гри «Джура» в закладах освіти, спробували себе в ролі своїх вихованців, власними силами створили рої, а згодом об'єднались в курінь, первинний осередок гри, обмінялись практичним досвідом, вивчили нові форми роботи з молодим поколінням патріотів. У вишколі взяли участь тридцять педагогічних працівників із 15 регіонів України.

За фінансової підтримки Міністерства молоді та спорту України з 10 по 13 серпня 2023 р. на Рівненщині відбувся другий етап проекту «Молодіжний табір військово-історичної реконструкції «Повстанські ночі», під час якого молодь впорядковувала три місця поховання та загибелі бійців Української Повстанської Армії та місце, пов'язане з визвольними змаганнями за незалежність України в середині ХХ століття. У межах історично-пошукової роботи було проведено цикл навчальних лекцій з історії визвольних змагань українського народу в період Другої світової війни, зокрема діяльність УПА та УПА «Поліська Січ». Це лише окремі заходи, які реалізовувалися у 2022–2023 роках, вони різнопланові та багатогранні й усі спрямованні на виховання патріотизму. Зазначимо, що в умовах війни органи влади та місцевого самоуправління,

інституції громадянського суспільства продовжують реалізацію Концепції національно-патріотичного виховання.

Важливим фронтом в умовах воєнного часу є освітянський, який ми розглядаємо як третій блок реалізації заходів Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходів щодо її реалізації до 2025 року і насамперед зі створення міжшкільних ресурсних центрів, що забезпечуватимуть викладання предмета «Захист України». Наказом МОН України від 03.08.2022 р. затверджена навчальна програма для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти з предмета «Захист України» (рівень стандарту). Державна служба якості освіти України у березні 2023 р. вивчала питання організації освітнього процесу з навчального предмета «Захист України» у 257 (у середньому по 10 шкіл у кожній області), з яких 174 у міських (68%) та 83 у сільських (32%), закладах загальної середньої освіти. За результатами перевірки серед закладів освіти, що потрапили до вибірки, обсяг вивчення навчального предмета «Захист України» становив: 1,5 год./тиждень – у 82% 10–х та 85% 11–х класів; 2 год./тиждень – у 15% закладів освіти (програмою передбачено: 1,5 год./тиждень; 2 год./тиждень – за умови виділення 0,5 год. з додаткових годин на окремі базові предмети). Відзначено, що в окремих закладах освіти виявлено як збільшення обсягу вивчення предмета (по 3 год./тиждень в Одеській та Рівненській обл.), так і зменшення (по 1 год./тиждень у Черкаській, Донецькій та Запорізькій обл.). Навчально-польові (збори) і навчально-тренувальні заняття серед учнів 11-х класів наприкінці навчального року проводяться у 68%

закладів освіти. Натомість у 19% шкіл відповідні заняття не проводяться, зокрема у всіх охоплених вивченням закладах Закарпатської, Миколаївської, Хмельницької областей та м. Києві. У 66% закладів освіти організовано роботу військово-патріотичних гуртків, у 31% – робота гуртків військово-патріотичного спрямування не організована. У 3% шкіл у межах роботи гуртка здійснювалася підготовка до участі у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура») та проводилися заходи військово-патріотичного спрямування до Дня захисника України та Дня українського козацтва, Дня Збройних сил України, Дня Соборності України, Дня Чорнобильської трагедії, Дня пам'яті жертв Голодомору. Висловлювалися міркування щодо створення комунальних міжшкільних ресурсних центрів військово-патріотичного виховання (60%) та доцільності збільшення годин викладання предмета «Захист України» (51%).

Варто зазначити, що школи не обмежуються лише викладанням предмета «Захист України», а й усю виховну діяльність спрямовують на національно-патріотичне виховання. Для прикладу візьмемо Сумську спеціалізовану школу І–ІІІ ступенів № 9, яка знаходиться у прикордонній області, де мало не щодня відбуваються обстріли. На сайті школи у рубриці «Національно-патріотичне виховання» є досить знакова стаття «Патріотизм: реалії сьогодення: «І нехай у своїх руках освітяни тримають ручку, а не зброю, проте вони – воїни свого фронту», де йдеться про те, що уся освітянська родина стала великим волонтерським загоном, який підтримує територіальну оборону та Збройні сили

України; на постійній основі учні, батьки та педагоги допомагають волонтерським центрам збирати матеріал та плести маскувальні сітки, готувати їжу та формувати сухпайки, донатити для ЗСУ, збирати речі для внутрішньо переміщених осіб і постраждалих із прикордонних територій Сумщини. А ще педагоги сприяють вихованню справжніх українців, громадян-патріотів за допомогою різних заходів, активними учасниками яких є діти та учнівська молодь Сумської міської територіальної громади. Серед найбільш знакових: спортивно-військова естафета «Сила, мужність та відвага», обласний онлайн-конкурс «Сильні, спритні та гнучкі», всеукраїнські марафони «Рух – це здорово» та «Challenge in Active Park», творчі марафони до Дня Української Державності, фото- та відеочеленджі «Діти України малюють мир», «Одягни вишиванку на душу», «Діти Сумщини проти війни», «Потанцюй у вишиванці», флешмоби «Відкриваємо Європу», «Будуємо Україну Надзвичайну». Освітня родина всіляко намагається підтримати ЗСУ. Стрічки закладів освіти в соціальних мережах майорять жовто-блакитним кольором, запущено низку флешмобів, під час яких діти малюють, пишуть листи, виготовляють обереги, співають, танцюють, вселяючи надію та віру в перемогу. Хвилиною мовчання щодня вшановують тих, хто віддав життя за свободу України, її незалежність. Є переконання, що школа виховує національно свідомих патріотів.

За підтримки Вінницької обласної державної (військової) адміністрації на базі Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти» пройшли курси підвищення кваліфікації з предмета «Захист України» 58

осіб. Також до програми курсів підвищення кваліфікації вчителів розроблено та включено спецкурс «Мінна безпека».

Як не прикро констатувати, але ситуація з національно-патріотичним вихованням досить різна в областях, районах та селах України. Аналіз сайтів закладів вищої освіти, шкіл, профтехучилищ, відділів освіти дає підстави твердити, що інформаційний зміст розділів «Національно-патріотичне виховання» далекий від ідеалу. У розділах не враховуються виклики сьогодення; сайти не оновлюються роками, на них розміщена типова інформація-кліше; нормативно-правова база представлена документами, які давно втратили чинність.

Варто усвідомлювати, що сфера національно-патріотичного виховання є однією із базових для формування свідомого суспільства і водночас найбільш вразливою. Російські агресори здійснюють примусове «патріотичне виховання» школярів та молоді на тимчасово окупованих територіях, цілеспрямовано викривлюючи сприйняття і насаджуючи цінності та любов до «руського мира». Представниками органів влади та силових структур здійснюється робота з виявлення та формування переліку осіб, які займаються «патріотичним вихованням» на території України, з метою застосування до них санкцій. За даними відділу національно-патріотичного виховання Міністерства молоді та спорту України, уже викрили понад 100 колаборантів, державних зрадників та російських чиновників, які здійснюють діяльність «у сфері національно-патріотичного виховання». До більшості з них уже застосовано санкції та інші обмежувальні заходи. Ймовірно, це теж прогалини у національно-патріотичному вихованні.

Зазначимо також, що росіяни розробили програму з русифікації української молоді на 10 років, за допомогою якої планують змінити думку населення на тимчасово окупованих територіях. Підставою до появи програми стало опитування, проведене окупантами, щодо настроїв серед молоді, яке виявило, що молодь Півдня не підтримує їх. Тому вони вирішили активізувати роботу з українськими дітьми, створюючи мілітарні об'єднання («Південь молодий», «Юнармія», «Рух перших»). Програмою також передбачено: посилити акцент на ролі Росії в Другій світовій, зробити регулярними виступи «ветеранів СВО» в школах, а також збільшити «години патріотизму» у школах. Усе спрямовано на знищення самоідентифікації українських дітей та молоді на тимчасово окупованих територіях. Тому важливо розуміти, що в умовах війни та геополітичних викликів патріотичне виховання набуває особливого значення, стає фундаментом нашої єдності та стійкості, мотивацією виконання громадянського обов'язку. Понад те, виховання патріотизму сприяє зміцненню імунітету громадян до дезінформації та впливу ворожої пропаганди. Патріотично свідомі громадяни краще розуміють загрози та важливість інформаційної гігієни.

Національно-патріотичне виховання потребує оновлення методик та підходів, зокрема інтеграції інформаційних технологій, медіаграмотності, інклюзивності та міжкультурної толерантності. Це особливо актуально в умовах сучасного освітнього процесу, де важливо формувати у молоді не лише любов до батьківщини, а й критичне мислення та соціальну відповідальність. У закладах освіти активно запроваджують сучасні

освітні практики та методики, зокрема інтерактивні методи (проектне навчання, групові обговорення), які допомагають залучати учнів до вивчення української історії, культури й традицій; інтеграцію технологій та цифрових ресурсів (онлайн-платформи, відеоуроки, інтерактивні екскурсії) для популяризації національної культури та історії, а також проведення патріотичних заходів (День захисників і захисниць України, День пам'яті Героїв Крут, День Героїв Небесної Сотні, День українського добровольця, День Гідності та Свободи та інші) та Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), Всеукраїнського фізкультурно-патріотичного фестивалю для учнів «Козацький гарт», всеукраїнських спортивних ігор серед учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти України «Козацька наснага».

Важливою складовою реалізації національно-патріотичного виховання є підготовка фахівців. З цією метою проводяться різноманітні навчання, семінари, тренінги, вебінари та курси підвищення кваліфікації. Зокрема, РУХ Освіта пропонує курс «Нові практики національно-патріотичного виховання у ЗЗСО», метою якого є ознайомити освітян, педагогічну спільноту з актуальними аспектами цілей, змісту, форм, методів і технологій реалізації положень Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді в Україні через призму європейських демократичних цінностей, навести приклади методичного інструментарію організації національно-патріотичного виховання в умовах змішаного навчання. Міністерство молоді та спорту України, Державна наукова установа «Інститут модернізації

змісту освіти», управління національно-патріотичного виховання, молоді та спорту Житомирської військової адміністрації, Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді провели 18–20 жовтня 2023 р. у Житомирі Всеукраїнський тренінг «Факхівець з питань національно-патріотичного виховання – II», на якому учасники ознайомилися з основними засадами державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності; обмінялися досвідом, поділилися кращими практиками та інструментами у сфері національно-патріотичного виховання, удосконалили професійні компетентності, такі як громадянська, соціальна, правова, культурна, лідерська, інформаційно-цифрова, мовно-комунікативна, здатність до навчання впродовж життя; набули теоретичних та практичних знань, умінь та навичок щодо організації та створення осередків гри «Джура»; оволоділи основними підходами до розподілу функцій і обов'язків за напрямками роботи таборової старшини на підсумкових етапах гри «Джура». Дуже важливо, щоб ці навички активно впроваджувалися у практику. У рамках Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у 2022/2023 навчальному році проведено 279 масових заходів, у яких взяло участь понад 100 тис. осіб.

У закладах освіти проводилися інформаційно-просвітницькі та виховні заходи із питань військово-патріотичного виховання, спрямовані на популяризацію військової служби, діяльності сил безпеки і оборони України та військової історії. Для здобувачів освіти організовано та проведено: до Дня захисників і

захисниць України – уроки мужності «Герої рідного краю», виховні години, години спілкування, бесіди з тем: «Завжди на варті Батьківщини», «Вони захищають рідний край», «Рідний край, де ми живемо, Україною зовемо!», «Біль душі і пам'ять серця», «Козацтво – слава України», «Козацька держава – наша гордість і слава», «Слава героям України!», «У нас правічна суть – козацька», «Слава незламним захисникам!», «Шляхами козацької слави», «Україна – славний край козацький!», «Патріоти України», «Тримайся, моя рідна Україно, борися, любя, за життя своє!», «Життя – Україні, честь – собі!», «Героями не народжуються!», «Сьогодні славить Україна своїх синів-захисників», «Бути гідним Україну захищати»; виставки учнівських малюнків: «Козацькому роду нема переводу», «Твоя слава не поляже, а про себе нам розкаже», «Шануймо Україну та її синів!», «Славимо Україну, де народились ти і я!»; виставки світлин, присвячені пам'яті бійців, які загинули під час боротьби за територіальну цілісність і незалежність України: «Герої не вмирають», «Нам Україна вище над усі!», «Усім серцем своїм Україну любіть!»; патріотичні ігри з тем: «Загадки про козаків», «Козачата: сильні, дужі, витривалі», спортивні змагання, присвячені воїнам, які загинули під час боротьби з російськими окупантами; віртуальні екскурсії «Історична подорож у часі. Славетні імена України»; патріотичні флешмоби «День захисників і захисниць України»; акції «Стрічка Перемоги» з плетіння маскувальних сіток; майстер-клас «Квітка пам'яті». До Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, – інформаційні бесіди

«29 серпня – День пам'яті захисників України», челенджі з тем: «Пам'ятаємо», «Міста героїв», «Історія одного року... незламне дитинство», «Кожен із нас – воїн», «Єдність українців – запорука успіху у захисті держави», «Історії з життя людей, які зробили вагомий внесок у визволення українських земель», «Сила духу Українського народу у боротьбі з підступним ворогом»; учнівські конференції «Історії героїв війни: ми боре­мося за українську землю», «Загиблим героям-захисникам присвячується», «Спільні зусилля України і цивілізованого світу».

Варто наголосити, що заклади вищої освіти постійно проводять заходи з національно-патріотичного виховання. Вартим уваги є досвід Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. В університеті діє Навчально-виробнича лабораторія виховної та психолого-педагогічної роботи. Щомісячно здійснюється інформаційний моніторинг виховних акцій з національно-патріотичного виховання студентської молоді. Зазначимо, що упродовж 2024 р. структурними підрозділами університету було проведено у січні 18 заходів національно-патріотичного виховання, у лютому – 53; у березні – 54; у квітні – 64; у травні – 125; у червні – 16; у вересні – 66; у жовтні – 117; у листопаді – 104. Зокрема, у листопаді 2024 р. структурними підрозділами університету було проведено 104 заходи національно-патріотичного виховання, з них: громадянсько-патріотичне виховання – 89 заходів; духовно-моральний напрям національно-патріотичного виховання – 7 заходів; військово-патріотичний напрям національно-патріотичного виховання – 6 заходів; екологічне

виховання, формування навичок ЗСЖ – 2 заходи. Одним із останніх знакових заходів став «Військово-патріотичний ви­шкіл студентів», під час якого 2–5 грудня 2024 р. військовослужбовці, представники Хорунжої служби бригади «Азов» Національної гвардії України провели цикл занять з питань загальновійськової підготовки для студентів, кураторів, аспірантів, магістрантів усіх навчальних структурних підрозділів університету. Заняття охоплювали таку тематику: «АЗОВ» від «Чорного корпусу» до Бригади Спецпризначення НГУ: віхи війсь­ської слави; Коротка історія українського націоналізму. Молитва українського націоналіста; УНР. Невивчені уроки. УПА: армія нескорених; Столітня війна. Ініціаторами акції та доповідачами були військовослужбовці Ігор Якубовський, Богдан Сахурія та Андрій Левченко.

З метою утвердження української національної та громадянської ідентичності, активізації національно-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді, пошуку та розкриття юних талантів, відповідно до листа Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді № 372 від 21 вересня 2023 р. проводиться Всеукраїнський конкурс на написання есе «Війна за СВІЙ шлях» (дитячий погляд)».

Підсумовуючи, зазначимо, що вивчення сучасних підходів до національно-патріотичного виховання є важливим для вдосконалення освітніх стратегій і забезпечення стійкості українського суспільства перед зовнішніми і внутрішніми викликами. Через розвиток критичного мислення, моральної відповідальності, культурної свідомості та активної громадянської позиції національно-патріотичне виховання сприяє

зміцненню національної безпеки. Освітні та культурні інституції, об'єднані зусилля держави й громадських організацій можуть стати запорукою для успішного розвитку патріотичного виховання, що є важливим елементом побудови згуртованого та незалежного суспільства.

Виховання патріотизму в Україні в умовах війни є ключовим чинником національної єдності, стійкості суспільства та захисту державності. Воно спрямоване на формування громадянської свідомості, готовності до дій в інтересах країни, а також шанування національної історії та культурної спадщини. Сучасні виклики, зумовлені війною та інформаційною агресією, підкреслюють необхідність переосмислення підходів до патріотичного виховання. Це вимагає впровадження освітніх, культурних та соціальних ініціатив, які сприятимуть консолідації суспільства та вихованню свідомого молодого покоління.

Патріотизм в Україні сьогодні тісно пов'язаний із прагненням до свободи, демократії та європейських цінностей. Уроки сьогодення свідчать про те, що саме патріотизм стає важливим чинником відновлення країни, її інтеграції у світову спільноту та збереження національної ідентичності в умовах глобальних викликів. Виховання патріотизму стало ключовим напрямом діяльності освітніх установ, культурних організацій, волонтерського руху та військових структур. Воно охоплює розробку нових освітніх програм, що сприяють формуванню патріотичної свідомості; використання культурних ініціатив для збереження і поширення національної спадщини; залучення громадян до волонтерських і соціальних

проектів, які зміцнюють дух солідарності.

В умовах повномасштабної війни РФ проти України національно-патріотичне виховання потребує зміни змісту й форми; організації інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання; розвитку військово-патріотичного виховання; нових форматів роботи з підростаючим поколінням; взаємодії органів влади з громадянським суспільством щодо національно-патріотичного виховання. Одним із головних завдань освітньої політики має стати формування в учнівської молоді національних суспільно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української ідентичності. За концептуальну основу до такого підходу варто взяти українознавство як систему наукового знання про Україну, українців, українськість. Відновлення історичної й культурної пам'яті спонукає вироблення нових підходів і методів подачі (ширення) обґрунтованої інформації про Україну й українців в освітньому процесі, що відповідно підвищує рівень консолідації молодого покоління. Осмислення потребують позитивні суспільні та державні практики вшанування українських героїв, їхній авторитет у світі як необхідна складова збереження національної спільноти. Основним завданням українознавства як освітнього напрямку і окремого навчального курсу є виховання в учнів високої патріотичної свідомості, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності та незалежності України.

Формування національної ідентичності учнівської молоді в умовах війни є багатограним процесом, що охоплює

не лише засвоєння національних цінностей, але й активну участь у громадському житті. Учні, залучені до волонтерської діяльності, освітніх ініціатив та наукових українознавчих проєктів, не тільки зміцнюють свою ідентичність, але й стають активними учасниками формування нової України. Цей складний через психологічний тиск і виклики процес сприяє розвитку нації та її стійкості перед сучасними випробуваннями.

Українознавчі практики в сучасній системі освіти України мають бути спрямовані на оновлення методичних підходів в системі національно-патріотичного виховання з метою підвищення рівня патріотичної свідомості,

формування національної ідентичності та активної громадянської позиції учнівської молоді.

Тетяна БЕВЗ

[orcid.org/ 0000-0002-0129-1925](https://orcid.org/0000-0002-0129-1925)

доктор історичних наук, професор,
старший науковий співробітник

НДІ українознавства КНУ
імені Тараса Шевченка

Олена ГАЗІЗОВА

orcid.org/0000-0002-5353-5637

кандидат історичних наук,
завідувачка відділу української
філології та освітніх технологій

НДІ українознавства КНУ
імені Тараса Шевченка